

Analóg és digitális mérések

Pl. időmérés:

analóg mérés: homokóra, rövid időtartam

digitális:

pontos időalap (pl. inga) + periódusok leszámlálása (fogaskerék!) :
hosszú időtartamokat is pontosan lehet mérni a

Analog és digitális mérések összehasonlítása

Analog mérések: nem egészen analog folyamatok (súrlódás, nemlinearitások)

pl. mutatós műszer: $+1 e^-/s$ valószínűleg nem mozdítja meg a mutatót!

Digitális mérés: mérési kvantum a felbontás határa

Pl. a hétköznapi méréseknél az áram folytonosnak tekintjük.

(Léteznek-e valódi analog jelek - kvantált-e a világ vagy sem?)

Digitális mérőátalakító

Bemeneti jelből digitális jel

Legegyszerűbb átalakító: kapcsoló

Komparátor:

bemeneti feszültség kisebb vagy nagyobb egy adott feszültségnél

Mechanikai pozíciómérés

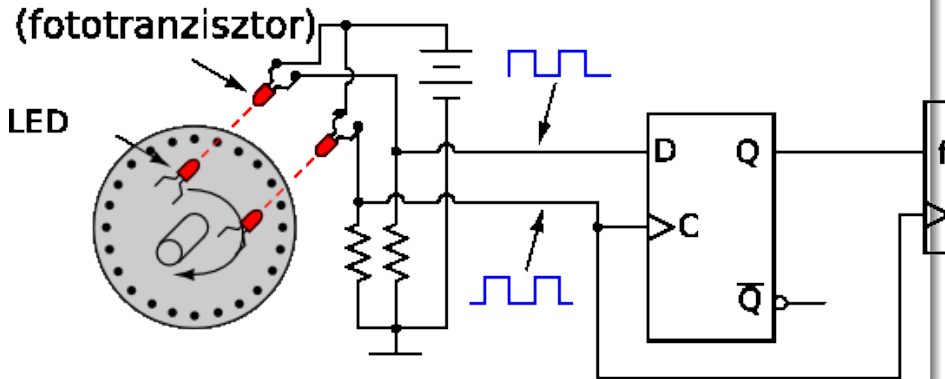
kódtárcsás mérőátalakító

elforgó tárcsa fogazata két fénysugár útját szakítja meg:

intenzitásának változás - diszkriminátor - digitális kimenőjel

fényérzékelő

(fototranzisztor)

Az impulzusok megszámlálása:

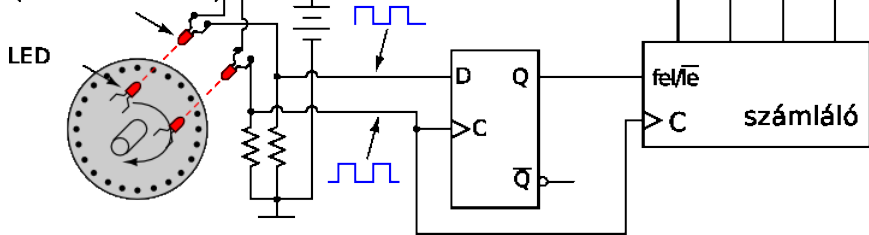
az elfordulás mérése digitálisan

egyik érzékelő kimenete az órajel bemeneten

De: ellenkező irányú mozgás is ugyanolyan jelet ad!

fényérzékelő

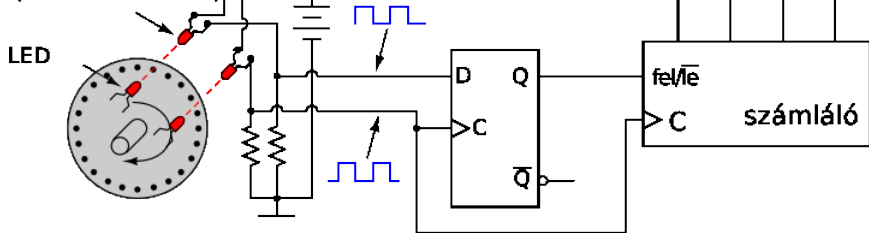
(fototranzisztor)

Érzékelők mechanikai elrendezése:

fényérzékelő

(fototranzisztor)

Fázis detektálása:

forgásirány: a két érzékelő 90 fokos fázisban

Fázisdetektor: pl. egy D típusú flip-flop

Óramutató járásának megfelelően forgás:

D megelőzi a C -t, $D = 1$, ha C felfut $\rightarrow Q = 1$.

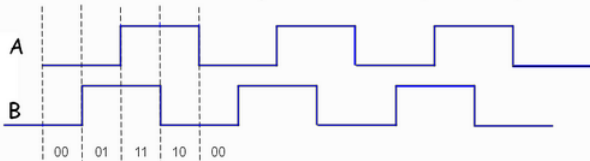
Fordítva: $D = 0$, amikor a C felfut, $Q = 0$.

Q kimenet: számláló fel/le bemenete!

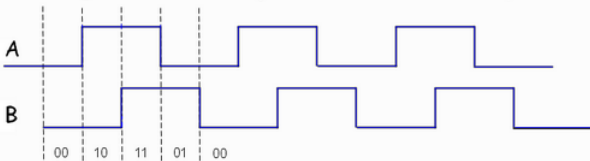
Forgatógomb:

Forgatás óramutató járásával megegyező irányba

Forgatás óramutató járásával ellentétes irányba

„Kiegyenesített” tárcsa: kódszalag, pl. inkjet nyomtatóknál.

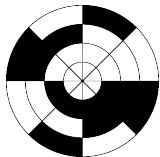
Relatív mérés: az abszolút pozíció hibája!

Megoldás pl.: törlés/reset induláskor, szalag végén.

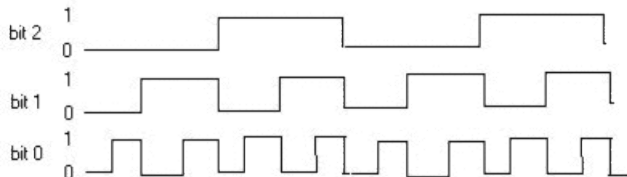
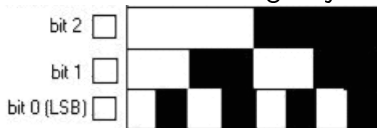

Abszolút pozíciómérés:

bináris kódolású kódtárcsa. Pl. 1/8 fordulat 3 érzékelő:

A bináris kódolás működési diagramja:

A kódtárca kimenete nem robosztus!

Pl. kimeneten 000 + visszafele forog a tárcsa
Következő 111 lesz.

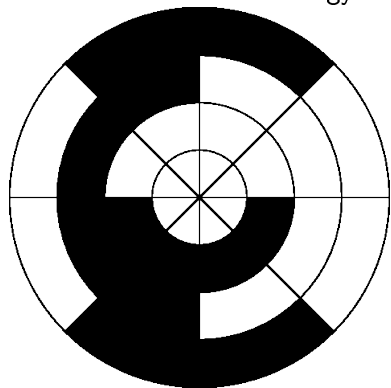
Mechanikai pontatlanságok: nem biztos, hogy az átmenet időben egyszerre történik !

pl. 111-011-010-000 sorrend is lehet (hasonló aszinkron számláló problémájához!)

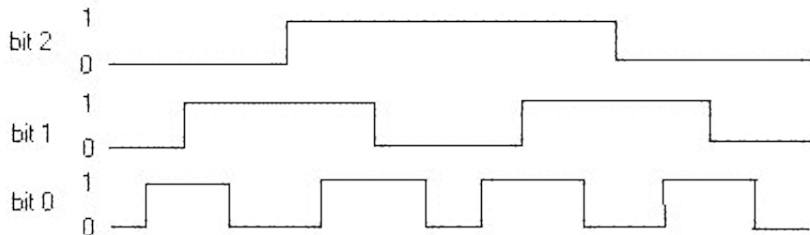
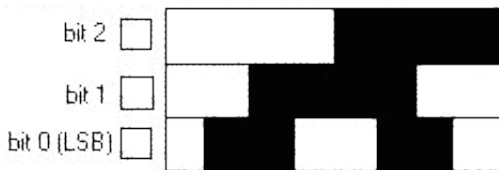
Bizonyos pozíciókban (szektorok határán) rossz érték!

Gray kódolású kódtárcsa

A szektorhatárokon csak egy bit változzon: ez az ún. Gray-kód.

Gray kódolás működése:

Gray kód:

egymás utáni értékek csak egyetlen bitben különböznek!

Szomszédos szektor határán csak vagy az egyik, vagy a másik értéket jelenik meg

A kódoló kimenetét át kell alakítani bináris skálára!

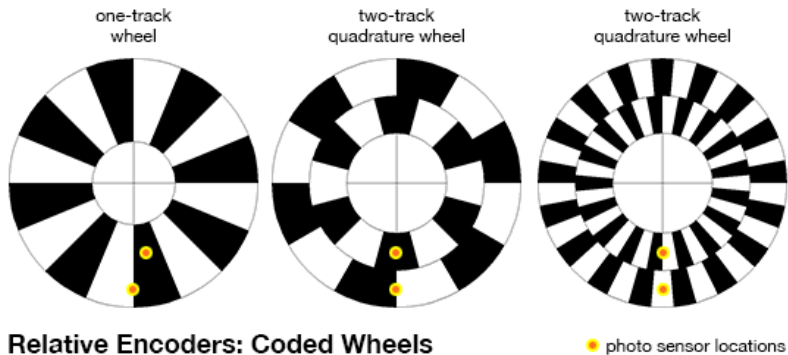
Felhasználás:

Mechanikus forgásérzékelők (pl. mechanikus egér, robotok, körbeforgatható szabályozógombok)

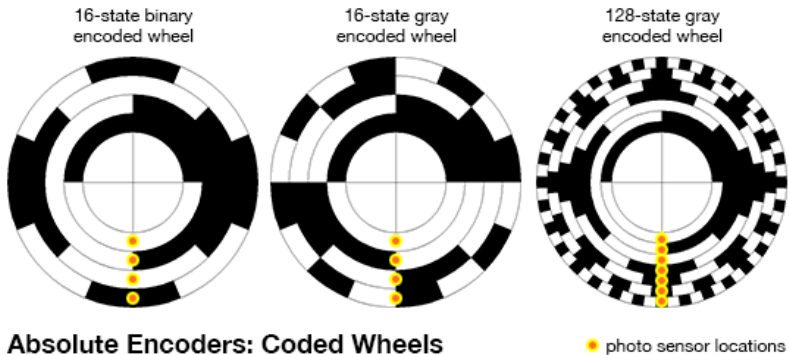
Maximum kb. 14 bites Gray kódoló (16384 állapot, ≈ 0.022 fok/lépés)

Tárcsa „kiegyenesítése”: kódszalag, pl. egy robot távolságérzékelése.

Érzékelők mechanikai elrendezése:

Érzékelők mechanikai elrendezése:

Digitális és analóg jelek átalakítása

Digitális külső érzékelők:

szint illesztése a számítógéphez (pl. kapcsolók, relék és kódtárcsák).

Mérések:

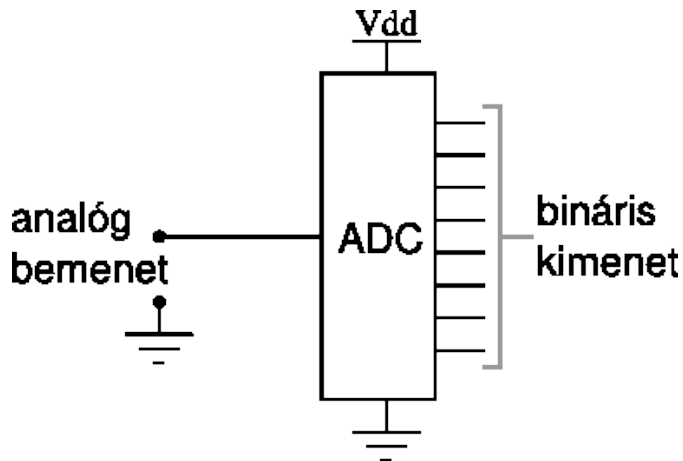
általában analóg jel, amit folytonosnak tekintünk (de: diszkrét elektronok - pl. a csillagászati CCD-k képalkotása).

Vezérlés és mérés:

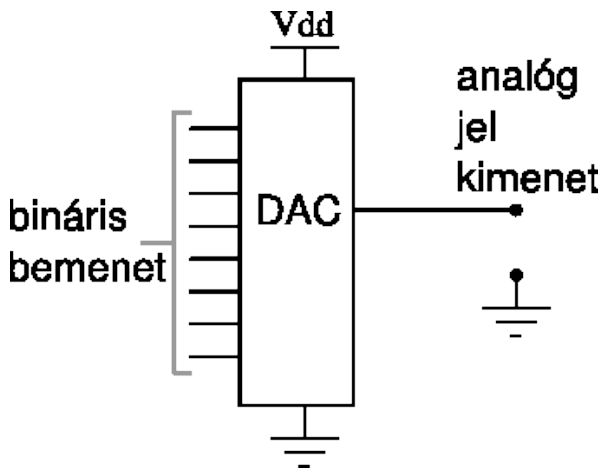
két irány: digitális-analóg és analóg-digitális átalakító

Analóg-digitális átalakító (Analog Digital Converter, ADC)

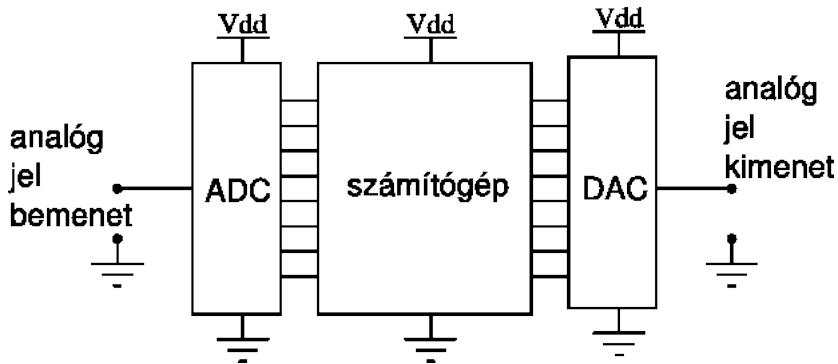
Digitális-analóg átalakító (Digital Analog Converter, DAC)

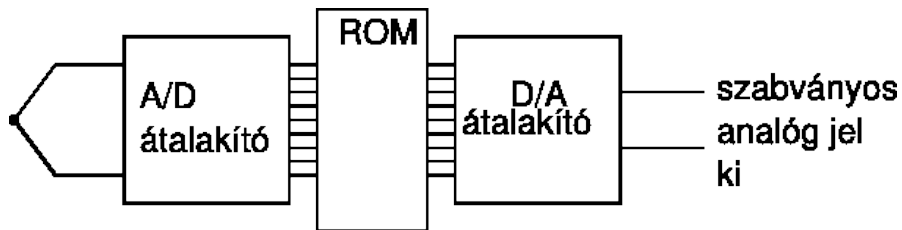
Általános digitális szűrő / általános mérő-vezérlőeszköz:

a szűrési ill. vezérlési feladatokat program végzi:

Digitális szűrés és vezérlés

PI. hőelem linearizálása:

Hőelem: termoelektromos feszültség, magas hőmérsékletig használható, a hőmérséklet-feszültség függvény nemlineáris.

Linearizálás: ADC átalakítóval digitalizálás + memória a lineáris értékekkel (jel a címvezetéken) + memória kimenetén DAC

Szabványosítható az érzékelő!

PC hangkártya:

Általában 2 ADC és 2 DAC (sztereó működés)

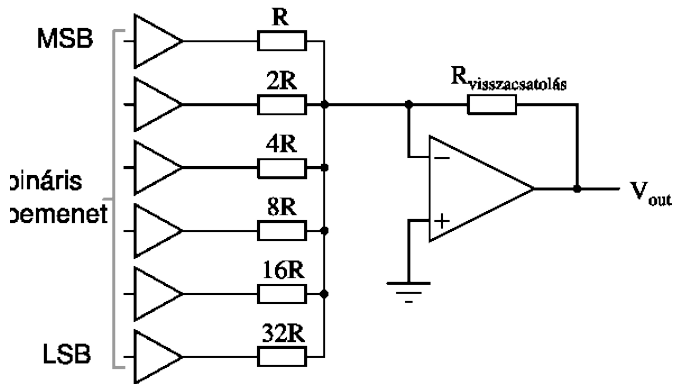
általában az ADC és DAC egyidőben is működhet

hangfrekvenciás (kb. 20Hz-48kHz közötti) jelek, egyenfeszültségű jellel nem tud dolgozni.

$R/2^n R$ digitális-analog konverter:

műveleti erősítő összegző áramkör.

Pl. 6 bites DAC:

6 bites bináris súlyozású ADC

(LSB: Least Significant Bit, legkisebb helyiérték, MSB: Most Significant Bit, legnagyobb helyiérték):

$R/2^n R$ digitális-analog konverter:

R_i ellenállások: nagyságuk az egyes bitek helyiértékével arányos

A biteknek megfelelő I_i áramok súlyozódnak

Műveleti erősítő bemenete: virtuális földpont

Kimenet:

$$U = -R_{feedback} \sum_i I_i$$

Kimeneti tartomány:

$R_{feedback}$ határozza meg.

Pl. 0001000 bemenet: -4 V

Fele akkora $R_{feedback}$ ellenállás: kimeneti feszültség is felére csökken

$R/2^nR$ digitális-analog konverter:

DAC felbontásának növelése:
további bináris bemenetek hozzáadásával

V_i bit bemenő feszültség:

- digitális kapuk kimenetei
- értékük közel 0 vagy az U_T
- a kapuk kimenő feszültségének a DAC felbontásán belül meg kell egyeznie, máskülönben az átalakítás nem pontos.

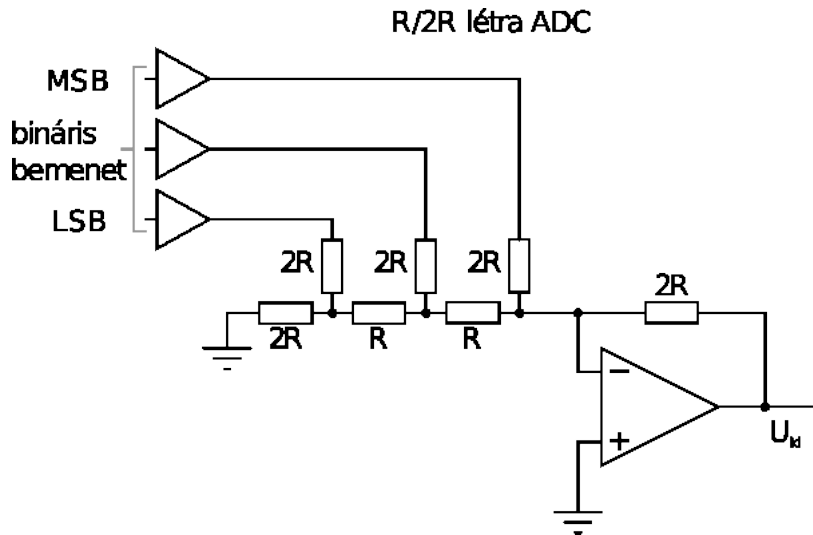
Magas bitszám:

$R/2^nR$ különleges és pontos ellenállásokat igényel, ezért drága

R-2R létra

csak kétfajta ellenállás:

Műveleti erősítő bemenete:
virtuális földpont , a létraáramkör összegezése

Bitszám növelése: létraáramkör bővítése

Limitáló tényező a digitális kapuk kimenetének pontossága!

Analog-digitál konverterek

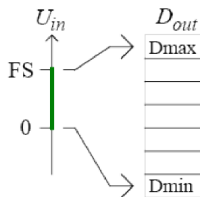
Az AD konverter: bemenet általában csak pozitív (vagy csak negatív)

Méréshatár (Full Scale, FS): a referencia-feszültségtől függ.

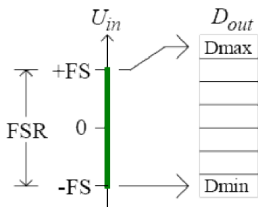
AD átalakítók általában lineáris karakterisztikájúak: kvantálási konstans.

Bipoláris pozitív-negatív AD:

általában valamilyen szinteltolás a bemeneten.

a) unipoláris bemenet

b) bipoláris bemenet

A mérhető jeltartomány közrefogja a nulla értéket, általában szimmetrikus (FSR = Full Scale Range).

AD bemenet:

általában ún. nagyszintű analóg jelek (az átalakító elektronika relatív hibája nagyobb jelszinteknél kisebb).

Szokásos jeltartományok pl.:

$-10V \dots +10V$, $0 \dots +10V$, $-5V \dots +5V$, $0 \dots +5V$, $-1V \dots +1V$.

Kicsi (pl. mV) mérendő jeleknél külön erősítő a bemeneten (kicsi offset, kicsi zaj) .

ADC kimenet:

digitális adatok párhuzamos és/vagy soros formában

Párhuzamos kimenet:

egyszerűbb illesztés a digitális rendszerekhez

Soros kimenet:

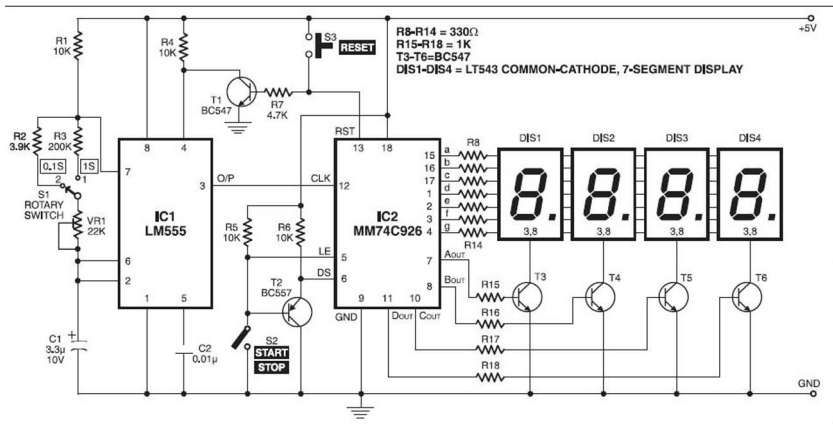
kisebb kivezetés-számú tokozás, mikrovezérlőkhöz könnyebben illeszthető, egyszerű galvanikus elválasztás (pl. orvosi műszerek)

Digitális műszerek, voltmérők:

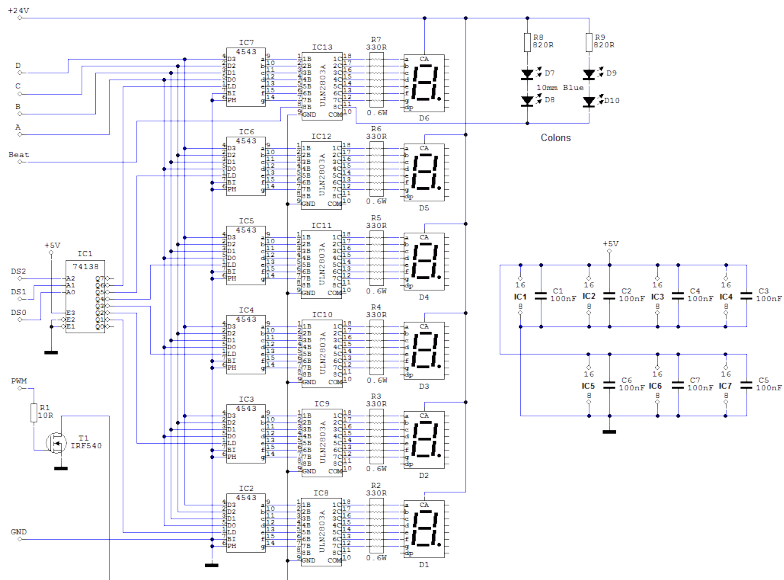
AD átalakítók kimenete decimális kódolású

Számjegyenként soros kimenet: multiplexelt LED vagy LCD kijelző

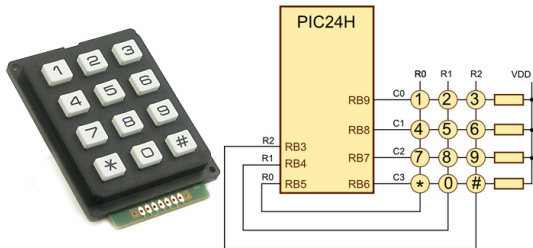
Nincs multiplexing

Multiplexing

Multiplexelt billentyűzet:

ADC felbontóképessége:

analog jelváltozás, ahol a kimenet vált
a változás megkülönböztethető a digitális kimeneten

n bites bináris kódolás felbontóképessége: maximálisan $q = FSR/2^n$
kvantum

Pl. 8, 10, 12, 16 bites ADC:

8 bites ADC $2^8 = 256$,

14 bites ADC $2^{14} = 16384$ szintet különböztet meg

Változatos technikai adatok:

Konverzió időtartama:

függ a felbontástól, általában $1 \mu\text{s}$ - 1 sec

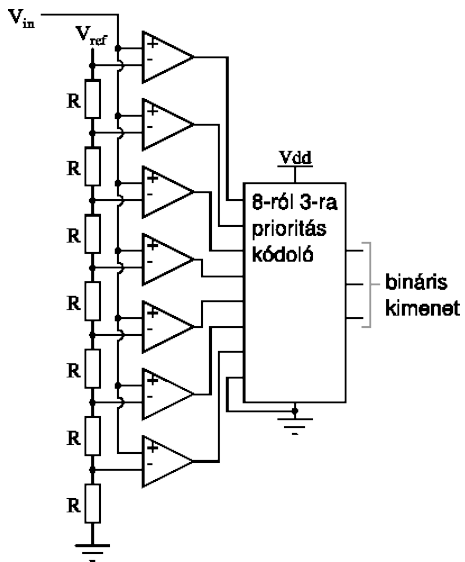
Extrém gyors flash konverterek (néhány nsec környéke): drágák

Kisebb pontosságú, lassabban chipek egészen olcsók (pl. digitális multimétereket, digitális lázmérők)

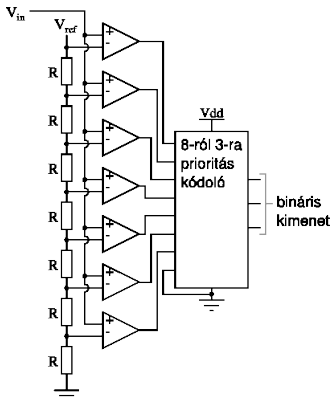
Flash (párhuzamos) AD konverter

- legegyszerűbb
- leggyorsabb
- legdrágább (legtöbb alkatrészt igénylő)

3 bites párhuzamos ADC:

3 bites párhuzamos ADC:

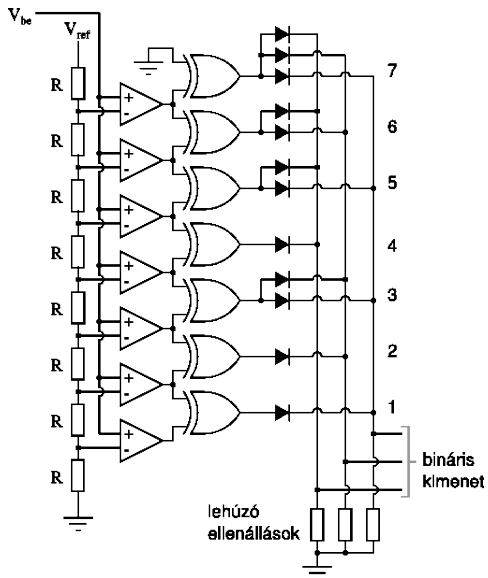

Bemenő jel a komparátorokon

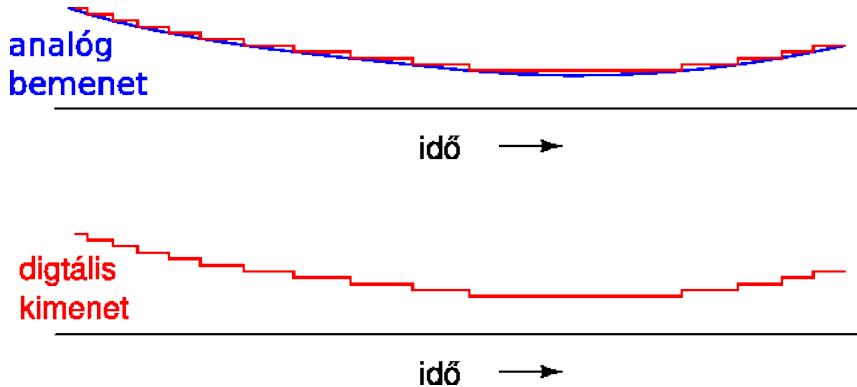
Ellenálláslánc V_{ref} referenciafeszültség

Komparátorok kimenete: kódoló áramkör

3 bites párhuzamos ADC kódoló áramkör:

3 bites párhuzamos ADC működés:

3 bites párhuzamos ADC működés:

Átalakítás egy órajel alatt (nincs is szükség órajelre)

Sebesség: csak a komparátorok és a kódoló áramkör késleltése számít, nagyon nagy (≈ 300 megaminta/s) is lehet

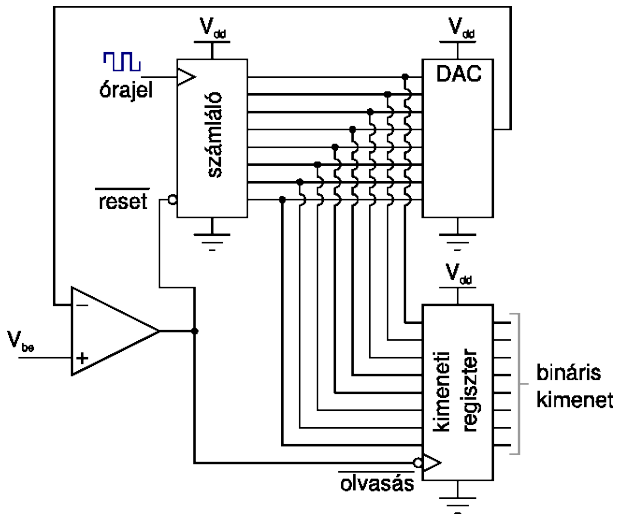
Pl.: videojelek digitalizálása, tárolós digitális oszcilloszkópok

Digitalizálási szintek:

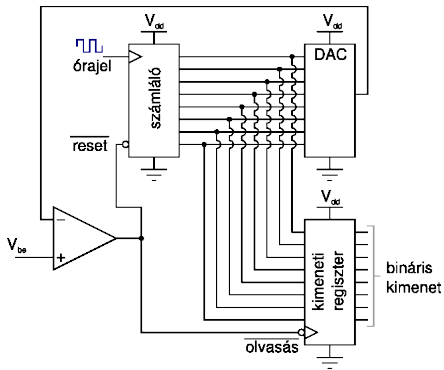
csak az ellenálláslánctól függenek, lehet nem-lineáris skálát is használni!

Számláló AD konverter

Számláló kimenete: DA konverter (U_{ref})

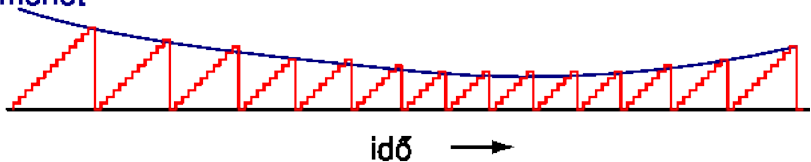
Komparátor áramkör:

V_{in} bemenő jel + DA kimenet összehasonlítása
Ha a DAC kimenő feszültsége eléri a V_{in} -t:

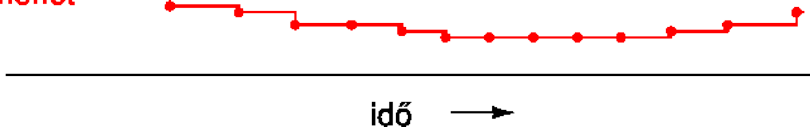
- komparátor átbillen,
- beírja a számláló értékét a kimeneti (pl. D) regiszterbe
- nullázza a számlálót.

Impulzus száma: arányos a mérendő értékkel

analóg
bemenet

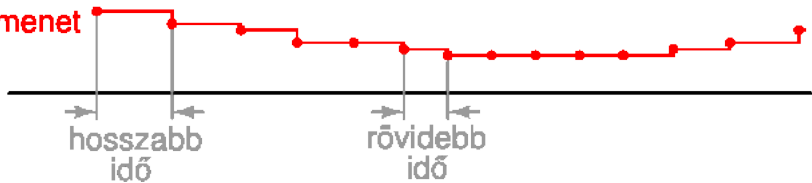

digitális
kimenet

A mérési idő függ a mérendő feszültségtől!

digitális
kimenet

Szukcesszív approximációs ADC

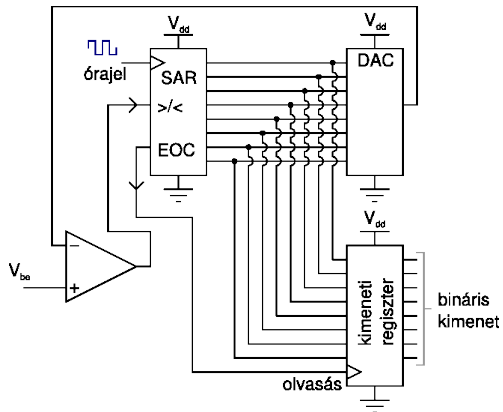
Javítja a számláló AD eljárását:

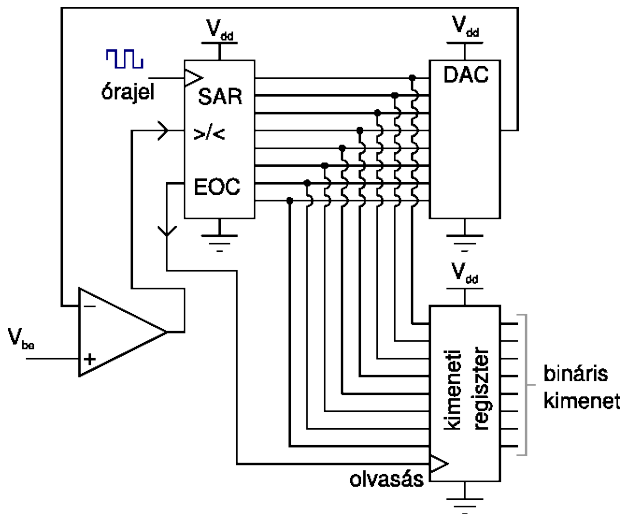
gyors mérési (átalakítási) idő

a mérendő feszültségtől független a mérési idő

Egyszerű felépítés, pontosság és sebesség:

az egyik legelterjedtebb AD átalakító.

Nem lineárisan növekvő komparáló feszültség!
 n bit esetén 2^n részre osztott méréstartomány

Szukcesszív approximációs ADC működés:

- Az átalakítást a SAR törlésével indul, a konverzió végét az EOC, End Of Conversion jelzi.
- Lépésenként felezi az éppen vizsgált tartományt: optimális stratégiával barkochbázó automata.
- SAR (szukcesszív approximációs regiszter) az MSB-től (legnagyobb helyiértékű bittől) indul

első lépés:

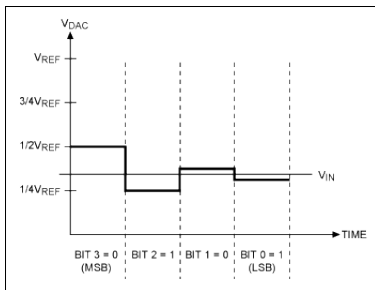
- mérendő mennyiség kisebb, vagy nagyobb-e, mint a mérési tartomány fele?
- bit beállítása:
  - ha a minta nagyobb, mint az analóg jel, a SAR a bit 0,
  - ha a minta kisebb az analóg jelnél, akkor a bit 1.

Nincs számlálás!

Szukcesszív approximációs ADC működés:

További csökkenő helyértékű biteknél megismétlődik az eljárás:

- a bit felezi a vizsgált tartományt,
- a komparátor megvizsgálja, hogy a mérendő mennyiség kisebb, vagy nagyobb-e, mint aktuális mérési tartomány fele:
- a SAR bit értéke ennek megfelelően áll be.

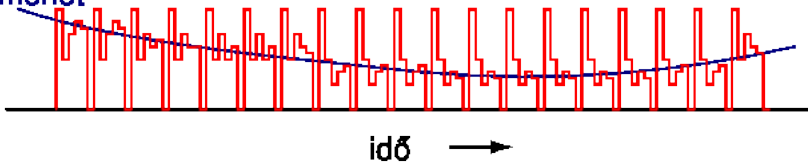
Mérési idő: SAR regiszter bitszámától (mérési pontosságtól) függ.

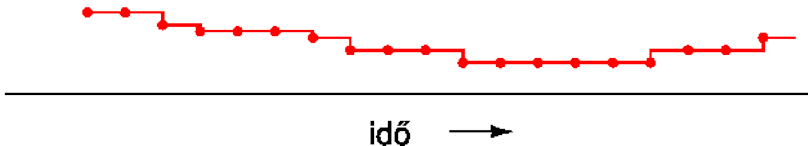
Pl. 8 bit:

8 ciklus kell a teljes méréshez

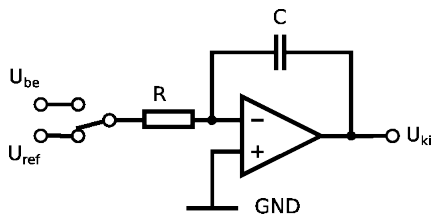
analóg
bemenet

digitális
kimenet

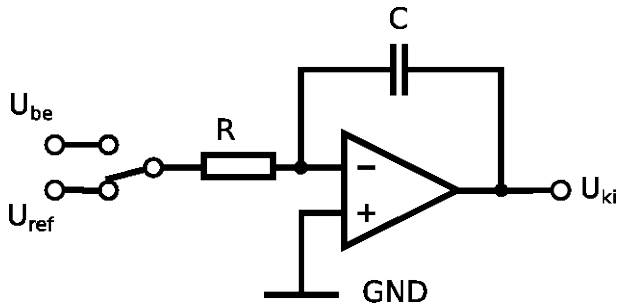
Kettős meredekségű / kétszeresen integráló / Dual slope AD átalakító

- egyszerű felépítésű
- robusztus ADC
- akár nagy pontosságú (11-12 bites) átalakítás is!
- mérsékelt sebesség

Felhasználás pl. mérőműszerekben

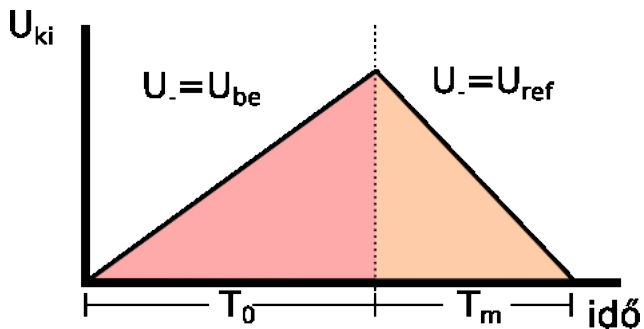
Dual Slope AD átalakító működés:

Mérendő U_{be} : integráló áramkör bemenetén megadott T_0 idő után (precíziós, fix frekvenciájú (pl. kvarc) oszcillátor impulzusainak számlálása): az integrátor bemenetére negatív U_{ref} feszültség, az integrátort kisütik.

Dual Slope AD átalakító működés:

T_m kisülési idő (kimenet eléri a 0-t): számlálóval mérik

Dual Slope AD átalakító működés:

Integrátoron az össztöltés 0:

$$T_0 U_{be} / R = -T_m U_{ref} / R$$

$$T_m = -U_{be} T_0 / U_{ref}$$

a T_m idő ($\approx$ impulzusok száma) arányos az U_{be} bemenő jellel.

Mérés pontossága nagy,

ha az oszcillátor frekvenciája nem változik egy konverzió alatt

Konvertálási idő: függ a mérendő feszültségtől

A bemenő jel változásra kevésbé érzékeny, mint a szukcesszív approximációs konverter!

Gyorsan változó jelek:

- magas AD átalakítási frekvencia (conversion rate, f_{cr})
- általában magas jel mintavételi frekvencia (f_m)
- rövid a mintavételi periódusidő (T_m)

Mintavétel/konverzió:

Általában: mintavétel gyorsabb, mint a konverzió.

(Nagysebességű, pipe-line párhuzamos (flash) átalakít (pl. digitális oszcilloszkóp) mintavételi idő rövidebb is lehet a konverziós időnél!)

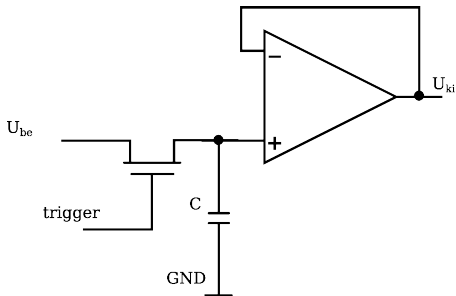
Pl. szukcesszív approximációs ADC:

nagyon érzékeny a bemenet változására a konverzió alatt

konverzió legalább néhány órajel, ki kell egészíteni:

- mintavevő áramkör
a bemenő jelből nagyon rövid idő alatt mintát vesz
általában diódás vagy tranzisztoros (FET) analóg kapcsolóáramkör
- jelnyújtó áramkör
az értéket tárolja, megnyújtja
általában valamilyen kondenzátor tárolja a feszültséget

Mintavevő és jelnyújtó (Sample and Hold) áramkör:

FET kapcsolása a trigger bemeneten

Nyitott állapot: U_{be} -re tölti C -t

Jel nyújtása: nagyon nagy bemenő ellenállású, feszültségkövetőként használt műveleti erősítő

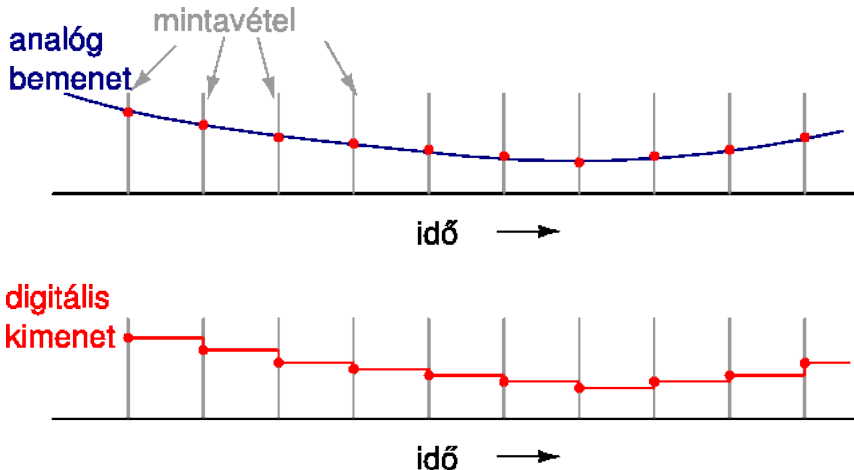
Mintavételezési idő: FET ellenállása + a kapacitás RC időállandója!

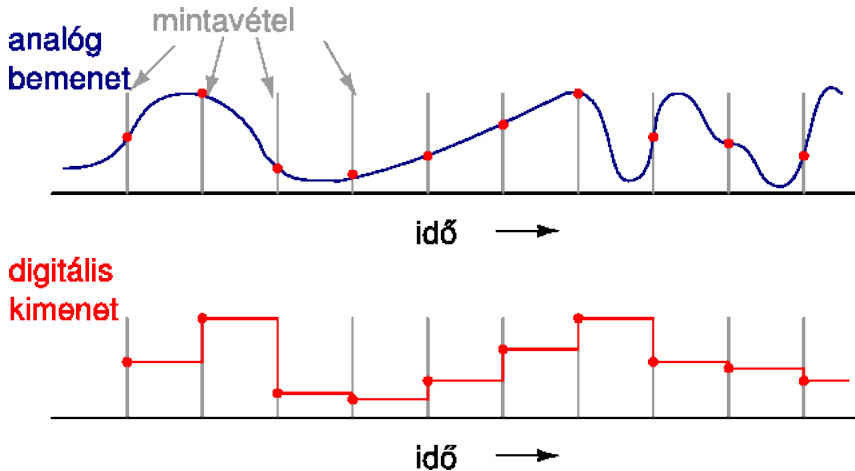
ADC szakaszos működés:

a bemenő jel nem változhat a T_m mintavételi időnél gyorsabban.

Lassú jeleknél:

Gyorsan változó jelek esetén torzul a mérés:

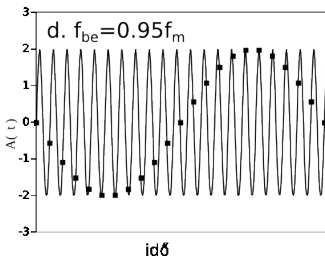
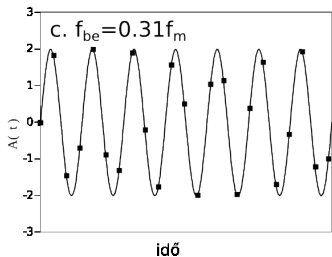
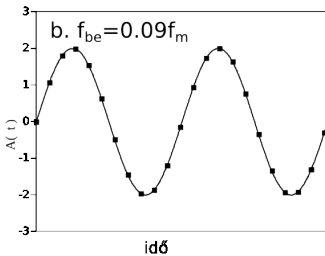
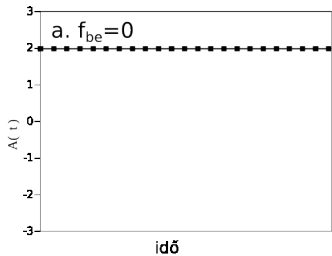
Mintavételi törvény:

a bemeneten a jel legmagasabb frekvenciájú összetevőjéből is periódusonként legalább két mintát kell venni!
(pl. szinusz és koszinusz jelek szétválasztása)

$$2f_{max} \leq f_m$$

Ha sérül, a lebegés (aliasing) miatt a gyors jelek visszaállítása nem lehetséges a kevés pontból.

Aliasing:

d eset: sérül a mintavételi törvény, $f_m - f_{be}$ különbségi jelet mérjük!

Mintavétel:

mérendő f_{be} jel szorozva egy f_m frekvenciájú impulzussorozattal.

Az impulzusokat amplitúdó-moduláljuk!

Amplitúdó-modulálás: frekvenciák összege és különbsége!

A kisebb abszolút értékű frekvencia jelenik meg látszólag a kimeneten.

f_{max} frekvencia (a legnagyobb, még a mintavételezett adatsorból visszaállítható frekvencia): Nyquist frekvencia

Mintavételi törvény:

azonos a Nyquist-Shannon tétellel:

egy olyan függvényt, ami nem tartalmaz egy adott f_{max} feletti frekvenciakomponenst,

egyértelműen meghatároz a egy olyan számsor,

amely a függvény értéke a $2f_{max}$ frekvenciájú pontokban ($1/(2f_{max})$ időközönként) mérve.